

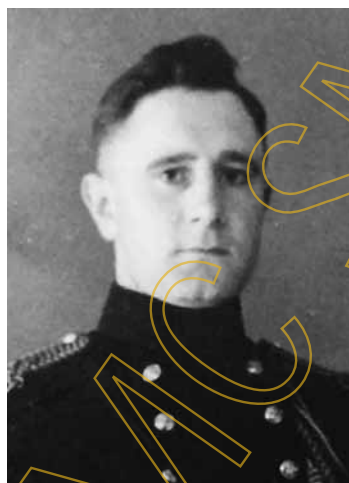
De Elster bonnenfraude

Deel XVI uit de serie 'De onbekende helden van 1940-1945'
Door Henk G. Westland, luitenant-kolonel b.d.

In 1943 is een groep politie-, gemeente- en distributieambtenaren in het dorp Elst en omgeving (Over-Betuwe) actief met hulp aan onderduikers. Wanneer één van hen wordt aangehouden, begint het oprollen van de groep. Het onnodig praten van een distributieambtenaar en de niet aflatende opsporingszin van een Nederlandse politiemann zullen voor zeventien mensen een ellendig en dramatisch verloop krijgen.

Student Geert Hoes, werkend op de gemeentesecretarie van Elst, wordt op 26 juli 1943 bij Arnhem aangehouden. In zijn tas heeft hij stam- en bonkaarten voor onderduikers maar ongelukkigerwijs ook een stempel van het Elster gemeentehuis. Het onderzoek wordt opgedragen aan de Arnhemse rechercheur van politie Van Wier, die - wetend dat Hoes bij illegale zaken betrokken is - probeert de zaak te sussen. Helaas, de Rijksrecherche centrale in Den Haag was al op de hoogte gebracht en draagt nu de zaak over aan de Sicherheitspolizei/Sicherheitsdienst (hierna samen afgekort als SD) te Arnhem. Hier werken ook Nederlandse rijksrechercheurs, die weliswaar eigen baas zijn over hun onderzoeken, maar nauw samenwerken met de bezetter. De NSB'er Buijink, nu onderluitenant en voorheen chef veldwachter in Heerde, doet het onderzoek. Het onvoorzichtig handelen van Hoes is het begin van de ellende. Weliswaar houdt hij zijn mond, maar het Elster distributiekantoor blijft verdacht.

Ook in een goed georganiseerd distributieproces is fraude mogelijk. In het stadje Gendt aan de Waal reikt ambtenaar Van Hal bonkaarten uit aan schippers die daar in de haven liggen. Omdat het aantal schippers varieert, is het totaal aan uit te reiken bonkaarten niet te controleren en staan er veel gefingeerde namen op de uitreiklijsten. Deze bonkaarten zijn dan voor onderduikers in Arnhem, Nijmegen en de omgeving van Elst. Een groep van politie-, gemeente- en distributieambtenaren zorgt hiervoor, maar ook voor onderduikadressen, valse ausweisen en het voorthelpen van uit Duitsland ontsnapte

Wachtmeester Marskamp, 1940

Hendrik Gerrit ('Henk') Kuiper wordt op 4 juni 1918 in Amsterdam geboren. Deze zoon van een grossier filiaalhouder groeit op in Amsterdam en het gezin verhuist in 1934 naar Amersfoort. Na twee jaar ULO werkt hij als winkelbediende en hulpmachinist. Voor zijn dienstplicht - net gewijzigd van vijf naar elf maanden - komt hij op bij het 16e Regiment Infanterie (16 RI) en wordt na zijn opleiding van vijf maanden geplaatst bij het parate IIe bataljon van dit regiment. Na de Italiaanse aanval op Albanië op 7 april 1939 vertrekken in Nederland de parate infanteriebataljons als zogenaamde grensbataljons (GB) naar de landsgrenzen, het 16e naar de Achterhoek. In januari 1940 wordt Kuiper nog als hulpmarechaussee voor een maand gedetacheerd bij de Brigade Koninklijke Marechaussee in Reuver.

Marechaussee Kuiper

Bij een Duitse inval heeft 16 GB de opdracht de grensoverschrijdingen te melden, de vijandelijke opmars te vertragen door vernielingen uit te voeren en daarna terug te trekken achter de IJssellinie. In de vroege morgen van 10 mei 1940 worden bruggen opgeblazen, wegversperringen gesteld en trekt 2-16 GB, de compagnie waarbij Kuiper is ingedeeld, zich terug via de overzetpunten op de westoever van de IJssel in Zutphen. De Zutphense spoor- en voetbrug is dan al om 05.30 uur door de Politietroepen opgeblazen. De compagnie vormt nu de reserve van een daar aanwezige compagnie van het 35e Regiment Infanterie; een sectie van 2-16 GB lijdt bij inzet zware verliezen. In de nacht van 10 op 11 mei krijgen de nog in stelling liggende IJsseltroepen het bevel om zich terug te trekken achter de Grebbelinie. Over de persoonlijke belevenissen van soldaat Kuiper zijn geen gegevens beschikbaar.

Na de Nederlandse capitulatie verbindt hij zich op 10 juli als marechaussee bij de 3e Divisie en na een spoedopleiding van een maand volgen plaatsingen in Neede, Arnhem (juli 1941) en Gendt (april 1942). Bij de politiereorganisatie wordt Kuiper per 1 maart 1943 aangesteld als wachtmeester van de Staatspolitie en ingedeeld bij de 'Marechaussee (Gendarmerie)' bij de marechaussee-groep Huissen, post Gendt. Henk Kuiper is op 31 december 1944 te Neuengamme (D) overleden.

Franse krijgsgevangenen. De politiemannen in deze groep zijn de marechaussee Henk Kuiper en wachtmeester Albert Marskamp, na de politiereorganisatie van maart 1943 wachtmeester respectievelijk opperwachtmeester der Staatspolitie. Kuiper behoort tot de post Gendt, maar is in het naburige Elst gedetacheerd. Marskamp is geplaatst bij de staf van de afdeling Elst, gehuisvest in Lent, met als afdelingscommandant onderluitenant Uleman (NSB).

Een eerste onderzoek naar de fraude gebeurt door burgemeester Bruijn (NSB) van Elst, maar leidt tot niets. Echter op 18 oktober 1943 worden Wassink en Derksen, gemeentebtenaar respectievelijk administrateur op het distributiekantoor, bij de burgemeester ontboden en daar door Buijink gearresteerd. Ook wordt die dag notaris Huigens aangehouden, maar hij kan dezelfde dag weer naar huis, zo ook Wassink. Het nieuws verspreidt zich snel; toch gaan de alarmbellen binnen de groep nog niet af, want geen van de drie personen werkt daadwerkelijk voor de groep. Dan vijf dagen later worden Haverkamp, onderdirecteur van het distributiekantoor, en mejuffrouw Gelsing, leidster van de distributieuitreikploeg, door Buijink gearresteerd. Meteen duiken drie andere ambtenaren onder, maar deze gaan na erewoord van de burgemeester dat zij niets te duchten hebben, weer aan het werk. Nog steeds is iedereen ervan overtuigd dat er geen direct gevaar is, want de SD kan geen bewijs hebben...

Marskamp is op 17 november op familiebezoek in Wapenveld op de Veluwe, als daar 's nachts Buijink met vier man voor de deur staat. Onder begeleiding van deze Nederlandse rechercheurs wordt Marskamp via de SD-dienststelle naar het Huis van Bewaring gebracht. Daarna worden meer groepsleden opgepakt en zo ook Kuiper op 17 december in Elst. Opperwachtmeester Hoekstra heeft hem nog telefonisch gewaarschuwd, maar die avond wordt hij toch aangehouden door de waarnemend groepscommandant, opperwachtmester Koopmans (NSB) vergezeld door Hoekstra. De volgende dag wordt hij overgebracht naar Arnhem. Kuiper heeft niet willen onderduiken uit angst voor arrestatie van zijn ouders.

Hoe heeft het zover kunnen komen? Hoes heeft niet gepraat, maar Derksen heeft wel een kwalijke rol gespeeld. Hij verklaart al bij zijn eerste verhoor dat ze niet hem maar Haverkamp en Gelsing moeten hebben. In zijn cel schrijft hij aan SD-chef Thomsen een briefje met het verzoek om Buijink te mogen spreken met de toezegging alles te vertellen over de gang van zaken op het distributiekantoor. Derksen verklaart later hierover dat hij eerst alles heeft ontkend maar 'onder dreigementen van Buijink dat hij wel andere middelen had om de waarheid uit mij te krijgen en het feit, dat hij mij bij mijn kleding pakte en over zijn bureau had getrokken, heb ik bekend, welk aandeel ik in deze zaak had gehad en welke personen er nog meer debet aan waren. Had Buijink mij niet gedreigd en had ik niet de mishandelingen gezien, die in het gebouw van de SD plaatsvonden, dan had ik niet bekend. Ik bekende tenslotte uit angst voor mishandeling'.

In de morgen van 27 januari 1944 vertrekt een transport van

Buijink in voorarrest (links), Koopmans (rechts)

het Arnhemse Huis van Bewaring naar kamp Vught, waarvan vijftien personen behoren tot de zaak Elst. In de trein spreken Marskamp en Kuijper elkaar, waarover Marskamp schrijft: 'Henk Kuiper vertelde mij dat Buijink in Arnhem bij hem in zijn cel was gekomen en hem had medegedeeld dat indien hij tekende als lid van Germaansche SS, hij te Arnhem bij de SD in dienst zou komen. Kuijper had dit echter geweigerd. Na enkele dagen was Buijink teruggekomen vergezeld van André Uleman in SS-uniform. Beiden hadden toen geprobeerd Kuijper te bewegen om tot de Germaansche SS toe te treden, hem voorhoudende welk lot hem in het concentratiekamp zou wachten. Kuijper had echter wederom geweigerd'.

In kamp Vught moeten Henk en Albert werken in het zware arbeidskommando Luftwaffe, het slopen van vliegtuigwrakken. Maar op het avondappel van 7 april moeten alle politisten uittreden en worden 35 man naar de kampgevangenis afgemarcheerd. Dit blijkt een strafmaatregel te zijn omdat de vorige dag Arie Smits, een ter doodveroordeelde marechaussee, was ontsnapt uit de ziekenzaal van het kamp. Pas na acht weken vol ontbering mogen de mannen weer terug naar hun barakken.

De geallieerden hebben op 4 september 1944 Antwerpen bereikt en de Duitsers beginnen de volgende dag met het ontruimen van kamp Vught. Henk en Albert gaan die dag met vele anderen op transport naar concentratiekamp Sachsenhausen bij Oranienburg. Na drie dagen in treinwagons lopen ze acht kilometer naar het Heinkellager in Germendorf, waar ze in een vliegtuighal in quarantaine worden gehouden. Vanuit hier vertrekken transporten naar de buitenkampen van Sachsenhausen en Albert moet naar arbeidslager Rathenow om te werken in de Arado Flugzeugwerke. De overige mannen lopen begin oktober weer terug naar Sachsenhausen. Henk wordt dan ingedeeld bij een groot transport dat op 16 oktober vertrekt naar concentratiekamp Neuengamme bij Hamburg. Velen uit dit transport zijn enkele dagen later naar Ost-Friesland gebracht om bij Aurich antitankgrachten te graven. De overlevenden hiervan zijn op 22 december weer teruggekeerd in Neuengamme, maar of Henk ook tot deze groep heeft behoord, is onbekend. Henk Kuiper is op oudejaarsdag 1944 in kamp Neuengamme overleden en daar gecremeerd.

Van de Elster groep bestaande uit zeventien mensen keren na de bevrijding slecht zeven terug uit de kampen waaronder Marskamp, Haverkamp en mejuffrouw Gelsing.

Distributieambtenaar Derksen is in januari 1948 tot een gevangenisstraf van twee en een half jaar veroordeeld. Buijink wordt in 1949 o.a. in deze zaak veroordeeld tot negen jaar in een Rijkswerkinrichting.

De auteur doet historisch onderzoek naar de gevallen die in de oorlog 1940-1945 behoorden tot de (Koninklijke) Marechaussee; [redacted] Wilt u reageren? Uw reactie rechtstreeks aan de auteur is welkom op marechaussee4045@gmail.com.

colofon

Marechaussee Contact is een uitgave van Stichting Marechaussee Contact en verschijnt zes keer per jaar.

De realisatie is in handen van de SMC-commissie:
Redactie, voorlichting en communicatie.

Redactie

Erik Boom
Roel Bouwman
Marion Broekhuizen-Klijnhout
Hardy Damen
Willem Geense
Frans Meijer
Jack Vlaming

Redactieadres

Weeshuiswal 9
4116 BR Buren
0344-571256
redactiemc@gmail.com

Vormgeving en druk

Ten Brink, Meppel

Wijzigingen van adresgegevens

Begunstigersadministratie SMC
Johan Frisoplein 23
8071 LX Nunspeet
0341-257129
c.dboom@chello.nl

Kopij volgend nummer

Voor informatie over het aanleveren van kopij graag contact opnemen met de redactie

Deadline

De deadline voor het inzenden van kopij voor de volgende uitgave van Marechaussee Contact is 2014

inhoud

- 3 Observaties van de voorzitter
- 4 Nestelpennen, actuele berichten over de KMar
- 7 Agenda, activiteiten van en voor oud-marechaussees
- 9 Reeks artikelen over de geschiedenis van het Wapen, Deel XXVII
- 10 Veteranenrubriek met allerlei informatie voor KMar-veteranen
- 12 Dienstplichtig via de Sinaï naar de Politie
- 14 Deel XVI van de serie 'De onbekende helden van 1940-1945'
- 16 Indië - Militaire Politiedienst te Velde
- 19 Reservisten goed vertegenwoordigd op 'KMar Serious Request'
- 20 De autobiografie van Pieter-Jan Poulusse
- 22 SMC-Allerlei
- 26 Personalialia
- 27 SMC-Informatie

Foto omslag: De YPR van de Koninklijke Marechaussee beveiligd Air Force One op Schiphol tijdens de Nuclear Security Summit (zie pagina 3)